

ÚS D'ELEMENTS AUDIOVISUALS I INTERACTIUS AL PROJECTE DE NOVES SALES PERMANENTS DEL MUSEU DE SANT CUGAT

Lluís Campins (lluiscampins@aj.santcugatobert.net)
Marina Miquel (marinamv@auna.com)

El del Museu de Sant Cugat té la seva seu central al monestir, vaixell insígnia del patrimoni santcugatenc, i una de les joies de la corona de l'arquitectura romànica, gòtica i renaixentista catalana. La missió del Museu és difondre la història i el patrimoni santcugatenc entre la ciutadania; pel que fa a la seva seu del monestir (en té una altra, a l'antiga fàbrica de tapissos i catifes Aymat, i properament en tindrà una tercera, a l'antic celler modernista de la ciutat), és explicar la història del monestir i la seva transcendència en la història local i nacional. El principal (gairebé únic actiu) disponible és el mateix edifici, concretament el claustre, on s'ubica el Museu. El ric patrimoni monàstic ha patit una diàspora posteriorment a l'exclaustració del 1835, tot essent mínima la part que n'ha quedat en possessió de l'Ajuntament, titular de la instal·lació. En aquest sentit, la principal col·lecció del Museu, en relació amb el monestir, és el conjunt del claustre, amb els seus magnífics 144 capitells, obra del taller del mestre Arnau Cadell.

En aquest context, i atesa la manca d'uns fons historicoartístics amplis i variats, el seu projecte museogràfic dóna un gran protagonisme als mecanismes de transmissió cognitiva de caire audiovisual. La funció d'aquests elements respon clarament, a la doble voluntat (alhora, necessitat) de dotar el visitant, d'una banda, d'unes potents eines d'accés a determinats objectius de coneixement, i, de l'altra, d'articular el discurs museogràfic amb una varietat formal i conceptual de recursos que generin un efecte de motivació essencial per al major èxit.

CONTEXT MUSEOLÒGIC I MUSEOGRÀFIC

El projecte del Museu de Sant Cugat té com a objectiu, dèiem, explicar al visitant la naturalesa i l'evolució del monestir al llarg de la Història. Les sales ja existents narren l'evolució arquitectònica del cenobi: des de l'explicació del concepte de claustre a partir del pati grecollatí, l'explicació de les principals característiques i elements de l'arquitectura romànica, les fases de l'evolució arquitectònica de l'edifici, i les temàtiques i tècniques pròpies de l'escultura dels capitells del claustre. Les noves sales de l'exposició permanent del Museu, en procés de disseny i producció, i que s'ubicaran al sobreclaustre renaixentista, es destinaran a explicar l'evolució del cenobi des del punt de vista històric: la ubicació del fet monàstic com a inherent a l'ascesi religiosa universal; l'aparició de les primeres regles monàstiques i de la Regla de Sant Benet; l'expansió del monaquisme benedictí; la fundació del monestir de Sant Cugat i les seves conseqüències en l'entorn més immediat, la devoció per Sant Cugat com a exemple de devoció medieval, amb les seves corresponents vessants socials i culturals; l'organització de la comunitat religiosa, el seu poder econòmic i social, feudal en definitiva; l'obtenció i destinació de rendes provinents dels dominis monàstics d'arreu de Catalunya; el naixement i creixement de la vila de Sant Cugat a redós del monestir i la seva relació amb la jerarquia monàstica. El discurs museístic acaba en l'exclaustració del 1835, arran de les lleis de desamortització de Mendizábal.

El projecte del Museu de Sant Cugat es fonamenta, com a plantejament museològic, en l'elaboració d'un discurs basat en criteris de narrativitat i comprensibilitat. Aquest discurs s'articula, al llarg de tot l'espai museal, a partir d'un llenguatge expositiu, obra del dissenyador Lluís Pau, aparentment conceptual però narrativament ordenat i clar, i a partir de l'ús d'una sèrie de mecanismes expositius de caràcter marcadament didàctic. El seu "didactisme", per tant, es remet a la seva naturalesa i no pas a la seva aparença: sovint s'associa la museografia didàctica molt amb el disseny "informal" de traços marcadament infantils, i massa poc amb l'ordenació del discurs.

En el conjunt del projecte, el pes que pren l'ús del llenguatge audiovisual, mitjançant formulacions tanmateix molt diverses pel que fa a la seva utilització per part de l'usuari, és essencial, prenent-hi un gran protagonisme. L'exposició permanent del Museu de Sant Cugat té una naturalesa, des d'aquest punt de vista, molt "visual", atesa la importància que les imatges (tant les fixes com les que presenten moviment) prenen en la seva articulació. Val a dir que la manca de peces ha demanat un esforç en l'ús dels mecanismes museogràfics més motivadors, davant el perill de fer una museografia absolutament "plana".

En aquest context, doncs, el projecte de noves sales permanents del Museu de Sant Cugat (l'anomenada, en l'argot propi, "segona fase del Museu") continua amb una línia de treball que ja és ben palesa en la "primera fase", ja executada i inaugurada el 2003: les sales destinades a explicar l'evolució arquitectònica de l'edifici i l'audiovisual destinat a explicar la quotidianitat del cenobi. Així, si el conjunt de sales ja existents incorporen al discurs expositiu cinc instal·lacions de caire audiovisual –que expliquen els principals elements de l'arquitectura romànica, les principals fases del procés d'elaboració d'un capitell, el conjunt de les obres escultòriques del taller de l'escultor Arnau Cadell, la història arquitectònica del monestir i les formes de vida quotidiana al cenobi–, al projecte de noves sales l'ús d'elements de caràcter audiovisual és encara més profús i diversificat, tant pel que fa a la presentació com pel que fa a la naturalesa de la seva interrelació amb l'usuari: el projecte de noves sales incorpora un total de vuit nous elements de caràcter audiovisual, amb diferents nivells d'interactivitat. Passem a descriure'ls individualitzadament:

Mòdul sobre la Regla de Sant Benet

Objectiu: El mòdul té com a objectiu donar a conèixer la Regla de Sant Benet com a marc regulador del conjunt d'activitats i relacions interpersonals desenvolupats en el context d'una comunitat religiosa.

Context museogràfic i presentació: El mòdul consisteix en un habitacle en forma de cub amb quatre obertures laterals, totalment cobert al seu exterior amb imatges de monjos i monges benedictins, procedents de manuscrits medievals, i amb els títols dels capítols de la Regla a les seves parets interiors; a l'interior del cub, entre els titulars contenint els capítols de la Regla, hi ha quatre pantalles tàctils que incorporen l'ordinador (la qual cosa representa una optimització de l'espai disponible), que gestionen una base de dades.

Les pantalles de presentació del programa interactiu remetent a les pàgines dels llibres manuscrits, a partir d'imatges tractades d'originals d'exemplars medievals de la Regla. Les respostes a les accions sol·licitades mitjançant la pantalla tàctil es visualitzen mitjançant la imatge d'una pàgina de manuscrit que gira, i amb el so propi d'una pàgina de paper (o pergamí) movent-se.

El programa interactiu, tant pel que fa a l'estructura informàtica i de gestió dels continguts, com pel que fa a la seva interfície, ha estat dissenyat per l'empresa especialitzada Lavert.

Accés a la informació: Es tracta d'un mòdul totalment interactiu que permet l'accés a la informació mitjançant pantalla tàctil, que gestiona la base de dades que conté el conjunt de capítols de la Regla de Sant Benet. S'accedeix als seus continguts mitjançant dues vies:

- la via temàtica: agrupa els capítols que fan referència a cadascuna de les activitats regulades per la norma benedictina segons la seva funció: el menjar, el dormir, el treball, la disciplina, l'abat, el capítol, l'aprenentatge dels infants, la disciplina.

- la via ordinal: permet l'accés directe a cada capítol directament a través del seu número d'ordre dins la Regla

El mòdul té les opcions lingüístiques del català, el castellà i l'anglès.

Mòdul sobre les fundacions benedictines a Catalunya

Objectiu: El mòdul té com a objectiu donar a conèixer la totalitat de fundacions benedictines fetes a Catalunya entre els segles IX i XII.

Context museogràfic i presentació: El mòdul, dissenyat en la seva part informàtica i audiovisual també per Lavert, consisteix en un ordinador que gestiona una base de dades, adossat a un plafó en caixa de llum que presenta la imatge de Lluís el Piadós, pel costat que dona al cub de la regla de sant Benet, i la imatge d'un dels murs del claustre de Sant Cugat, pel costat que s'acara a les maquetes que expliquen la ubicació del monestir en el territori del Sant Cugat en el moment de la seva fundació, el s. IX.

Accés a la informació: Es tracta d'un mòdul totalment interactiu, que permet l'accés a la informació mitjançant pantalla tàctil, que gestiona la base de dades de les fundacions benedictines a Catalunya. La base de dades permet accedir als monestirs per:

- nom del cenobi
- data de fundació
- gènere del monacat (monestirs masculins o femenins)
- comtat

El mòdul té les opcions lingüístiques del català, el castellà i l'anglès.

Element sobre la música devocional

Objectiu: El mòdul té com a objectiu donar a conèixer l'existència d'una creació musical a l'entorn de la devoció a Sant Cugat, tant pel que fa a una línia de creació culta com a una línia de creació de caire popular, així com les principals característiques estructurals i sonores d'aquesta música.

Context museogràfic i presentació: El mòdul en el seu conjunt consisteix en un espai delimitat per tres paraments triangulars curvilinis de fusta, convergents pel vèrtex superior conformant un efecte d'esfera, situat posteriorment a l'espai museogràfic que explica l'existència d'una devoció a Sant Cugat relacionada amb la invenció de les seves relíquies al monestir. Cadascun dels paraments curvilinis del mòdul incorpora uns elements museogràfics que presenten tres aspectes de la devoció medieval i moderna a Sant Cugat: la música devocional creada al monestir i la vila (mitjançant suport audiovisual interactiu), l'existència d'un patrimoni reliquiari (mitjançant suport audiovisual passiu) i la difusió de fundacions consagrades a Sant Cugat arreu d'Europa, amb relíquies del sant (mitjançant cartografia).

Pel que fa a l'entorn audiovisual, el mòdul presenta, doncs, dos elements, el primer dels quals és un ordinador que gestiona un sistema audiovisual interactiu, dissenyat per Lavert, que explica les característiques de la música devocional dedicada a Sant Cugat al llarg de les edats mitjana, moderna i contemporània.

Accés a la informació: L'interactiu està constituït per una pantalla i una botonera mecanicoelectrònica. La botonera té tres botons que donen accés a l'audició i el visionat de tres tipus de música devocional: l'antífona, el salm i el goig. La placa de suport dels botons incorpora, al costat de cadascun d'ells, el nom genèric del tipus musical (Antífona, Responsor i Goig) i el nom concret de la peça a escoltar (*Antífona Sanctus autem Cucuphas, Salm Beatus vir qui non abiit, Goigs a llaor del gloriós màrtir Sant Cugat que's venera en sa Iglesia del Imperial*

Monestir de Sant Cugat del Vallès). En prémer cada botó, la pantalla mostra la peça triada, en dues fases:

- text d'explicació de les seves característiques, durant uns segons.
- audició de la peça, amb les imatges corresponents: en el cas de la música sacra, les imatges consisteixen en el seguiment de l'evolució a la música al llarg de la partitura original del segle XVI, que s'“il·lumina” a mida que va sonant. Aquest fet permet fer la lectura de l'original en llatí, que és traduït al català, el castellà i l'anglès amb subtítols al peu de la mateixa pantalla. Pel que fa als gojos, les imatges combinen la visió del full imprès, de principis del segle XX, amb imatges processionals de la mateixa època i de mitjan segle. En aquest cas, s'hi incorporen traduccions al castellà i l'anglès, atès que l'original cantat i escrit és en català.

Element sobre les relíquies del màrtir Cugat

Objectiu: en el mateix mòdul descrit a l'apartat anterior, dedicat a la devoció envers Sant Cugat, l'element sobre les relíquies del sant té com a objectiu donar a conèixer alguns procediments relacionats amb el culte medieval a les relíquies, així com visualitzar tant aquests procediments com algunes relíquies en si mateixes.

Context museogràfic i presentació: En el mòdul de caire esfèric abans descrit, un dels paraments curvilinis incorpora, encastada, una pantalla de televisor.

Accés a la informació: L'element audiovisual està constituït per una pantalla de televisió i un lector de DVD que reproduïx, en bucle, dos fragments de tres minuts de sengles Telenotícies de TVC, del 18 i 19 gener del 1989, en què es recull la notícia de la localització mitjançant rajos X, i la posterior extracció, d'un paquet de relíquies de l'interior del

cap de la talla romànica de la Mare de Déu de Sant Cugat. L'element no comporta cap tipus d'interacció per part de l'usuari.

Mòdul sobre la destinació de la renda generada pel monestir de Sant Cugat

Objectiu: el mòdul té com a objectiu donar a conèixer tant l'origen geogràfic, com el gestor monàstic com la destinació funcional dels ingressos generats a les diferents propietats del monestir durant l'edat mitjana.

Context museogràfic i presentació: El mòdul consistirà en un moble amb una botonera mecanicoelèctrica i unes caixes de llum que contindran tres columnes d'informació (llistats d'ítems)

Accés a la informació: Es tracta d'un mòdul totalment interactiu, de caràcter mecanicoelèctric. Les columnes d'informació contindran, respectivament, els llistats dels llocs que constituïen els dominis del monestir i que generaven, per tant, ingressos per al cenobi, el llistat dels càrrecs monàstics que gestionaven aquestes rendes i el llistat de coses a què es destinaven els ingressos. La botonera presentarà tres grups d'ítems: el corresponent a la divisió administrativa de les possessions del monestir (Pabordies Major, de Palau, del Penedès i del Llobregat), el corresponent als càrrecs gestors (Paborde Major, Paborde de Palau, Paborde del Penedès, Paborde del Llobregat, cambrer, almoïner, dispenser, infermer, cellerer) i el corresponent a les funcions a què es destinen les rendes (manteniment dels edificis, proveïment de material litúrgic, proveïment de béns d'ús per a la comunitat, etc.). Prement cadascun dels botons es produirà, il·luminant-se a les columnes, un encreuament de les dades, de tal manera que prement un botó de grup de les Pabordies, s'il·luminarà els territoris adscrits a ella, quin càrrec monàstic percep les rendes que proporciona i a què es destinen aquestes rendes; prement un botó del grup de gestors, el mòdul indicarà d'on provenen les rendes que gestiona i a què les dedica;

i prement un botó del grup de funcions, es marcarà quines són les tasques concretes del tipus de funció indicat a què es dediquen uns ingressos, qui gestiona els ingressos destinats al tipus de funció i d'on provenen les rendes destinades al tipus de funció.

Mòdul sobre el protagonisme del monestir de Sant Cugat en la història de Sant Cugat

Objectiu: el mòdul té com a objectiu donar a conèixer tant les successives formes d'elecció dels abats de Sant Cugat com el rol desenvolupat pel monestir en els principals fets de la història de Catalunya

Context museogràfic i presentació: L'audiovisual, dissenyat per Lavert, constitueix el nucli principal de l'àmbit que explica els continguts abans descrits. Consisteix en una pantalla de plasma de gran format, presentant una narració en format audiovisual.

Accés a la informació: Es tracta d'un audiovisual de caràcter passiu, que presenta una narració estructurada en tres grans blocs: la naturalesa feudal nobiliària de la comunitat, els successius sistemes d'elecció d'abat (abats electes, abats comandataris) i la participació del monestir en els afers polítics i els principals esdeveniments històrics de la Catalunya medieval i moderna.

L'audiovisual és parlat en català, amb subtítols en castellà i anglès.

Mòdul sobre l'abaciologi del monestir de Sant Cugat

Objectiu: el mòdul té com a objectiu presentar el conjunt dels abats que han governat el cenobi des de la seva fundació al segle IX fins a l'exclaustració, el 1835, així com els principals fets, tant propis del monestir com de context històric relacionat amb ell, de cada abadiat. El

mòdul permet, doncs, accedir a una informació detallada dels canvis produïts al llarg de la seva història tant en l'estructura arquitectònica del monestir com en el seu funcionament, i conèixer el perfil personal i històric dels successius abats.

Context museogràfic i presentació: El mòdul consisteix en un ordinador que gestiona una base de dades, ubicat en un moble exempt. L'eina interactiva és obra de Lavert.

Accés a la informació: Es tracta d'un mòdul totalment interactiu, que permet l'accés a la informació mitjançant pantalla tàctil, que gestiona la base de dades de l'abaciologia de Sant Cugat. La base de dades permet accedir a les fitxes dels diferents abats per:

- nom de l'abat
- cronologia
- context històric (esdeveniments històrics prefixats)

El mòdul té les opcions lingüístiques del català, el castellà i l'anglès.

Mòdul interactiu de realitat virtual sobre la vila de Sant Cugat als segles XI, XV i XVII, i de l'entorn geogràfic en aquelles datacions

Objectiu: el mòdul té com a objectiu visualitzar l'estat de l'entorn geogràfic de Sant Cugat al llarg de l'edat mitjana i moderna, així com les característiques, dimensions i activitats socioeconòmiques de la vila durant aquest període. La informació recollida al mòdul prové del buidat dels capbreus dels segles XV i XVII, pel que fa a la restitució de la fesomia de la vila i la identificació de les activitats econòmiques desenvolupades, i de recerques documentals i de camp, en relació amb les activitats de caire agrícola als entorns perimetrals de l'antiga vila.

Context museogràfic i presentació: El mòdul, que està en fase de disseny pel que fa al programari i encara per iniciar el disseny pel que fa

a la seva articulació museogràfica, estarà constituït per una pantalla de grans dimensions (projector o be plasma) i un element de comandament, que permetrà dirigir el vol a voluntat.

Accés a la informació: El mòdul uneix les prestacions del programari de navegació *Geoshow*, de l'empresa *Geovirtual*, ja utilitzat en diverses experiències expositives (com ara a *Barcelona 1714 Virtual*, presentada a la sala d'exposicions municipal del carrer Ciutat de Barcelona el 2005, o bé el mòdul de presentació del sistema dels monuments gestionats pel Museu d'Història de Catalunya situat al vestíbul del mateix) i de la recreació en 3D de la vila i dels entorns naturals feta pel laboratori de realitat virtual *Cairat*, de l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès (UPC). El mòdul presentarà dues posicions bàsiques: el vol automàtic, que conduirà l'usuari per un recorregut prefixat (limitant, en aquest cas, la interactivitat), i el vol lliure, que permetrà la lliure navegació per l'espai tant de l'entorn natural com de la vila, on la interactivitat serà, doncs, pràcticament total.

Tant el vol automàtic com el lliure comportaran l'aportació d'una gran quantitat d'informació històrica, en forma de textos i imatges que aniran apareixent com a opció a accionar durant el vol.

El vol permetrà tant el recorregut per l'entorn natural immediat de Sant Cugat del Vallès (la plana vallesana i Collserola) tal i com seria, d'acord amb les dades històriques fruit de les recerques, als segles XI, XV i XVII, com el recorregut per l'interior de la vila, permetent fins i tot l'accés a l'interior a alguna de les cases documentades.

La visita pretén aportar a l'usuari, doncs, una informació acurada i fonamentada, per bé que en bona mida hipotètica, sobre les activitats socioeconòmiques desenvolupades a la vila (oficis, fires i mercats documentats) i al seu entorn immediat (conreus de secà, conreus de regadiu, molins, sèquies), així com l'aspecte visual que presentaria Sant Cugat a l'edat mitjana i moderna: quantitat i dimensions de les cases,

relació entre el volum del monestir i el de la vila, entorn natural parcialment antropitzat, etc..

Val a dir que per imperatiu tècnic (la informació necessària per a permetre i negar el total de possibilitats d'accions dins el context urbà – com ara, permetre l'accés a determinats carrerons però no permetre travessar les parets de les cases– seria massa pesada per a poder ser gestionada pel navegador mateix), el passeig per l'interior de la vila no podrà ser totalment lliure, sinó semiconduït.

DIVERSIFICACIÓ DE LES ESTRATEGIES D'ACCÉS AL CONEIXEMENT

Així, un cop enumerat el conjunt dels elements museogràfics de caire audiovisual de les sales del Museu de Sant Cugat, es pot dir que, en virtut de les seves metodologies d'aproximació a l'usuari, se'n poden establir cinc tipologies:

- Interactiu informàtic (*Regla Sant Benet, Fundacions Benedictines, Abaciologi, 3D de la vila als segles XI, XV i XVII*)
- Audiovisual interactiu (*La música devocional*)
- Audiovisual passiu (*Audiovisual d'arquitectura, Telenotícies de TV3, audiovisual «De l'abadia a la Cort»*)
- Interactiu mecanicoelèctric (*mòdul destinació de la renda*)
- Audiovisual dinàmic de recorregut (audiovisual «*Pere Ferrer, una vida al monestir*»–)

Aquesta diversitat, molt mes enllà d'una simple qüestió «estètica» i d'aposta per un tipus de llenguatge «modern» i aparentment proper, constitueix una veritable opció d'operativa museològica basada en una voluntat didàctica i comunicativa, a la recerca de la màxima productivitat educativa mitjançant la diversificació en les vies d'interrelació amb els públics, combinant, això sí, la interactivitat amb la narració més «clàssica» museològicament (textos, imatges estàtiques, audiovisuals passius). En aquest sentit, és, clarament, el conjunt de les

estratègies comunicatives, d'interrelació amb el visitant, allò que conforma el projecte global de presentació del discurs museal.

Tanmateix, el que sí que constitueix una característica específica i volguda del projecte del Museu de Sant Cugat es l'ús recurrent d'elements audiovisuals i interactius com a mitjà d'articulació museològica. Aquest escrit en recull les especificitats i objectius. Resta per als propers temps una importantíssima tasca: la verificació de l'assoliment dels objectius comunicatius i educatius. L'avaluació de la seva productivitat educativa, de la seva rendibilitat educativa i comunicativa.

LLUÍS CAMPINS, director del Museu de Sant Cugat

MARINA MIQUEL, autora del guió museogràfic del Museu de Sant Cugat
